

Hetvenhét év után újra ember a hajótestben!

A Szent István csatahajó expedíció kutatásának második fázisa

Korábbi ígéretünkhöz híven folyamatosan beszámolunk a *Szent István* csatahajó roncsánál végzett helyszíni kutatásokról. Bár a legutóbbi expedíció 1995 őszen volt, de aktualitásából nem vesztett az eredmények közlése, mert azóta nem történt újabb merülés a hajónál.

Felettebb öröndetes számunkra, hogy lapunk legutóbbi száma sem maradt a Szent István csatahajóról szóló írás nélkül, mert egyetemista történészhallgató barátunk a korábbi cikkeket kiegészítő, a Szent István és e hajótípus műszaki, haditechnikai vonatkozásainak precíz leírásával

és a korabeli hazai hajógyártás jelentőségének méltán méltatásával lepett meg bennünket. E tény túl az információk tudományos jellegű közlésén azért is örömmel tölthet el bennünket, mert jelzi, hogy lapunk komoly érdeklődésre tart számot a tanszéken kívüli történészberkeken is.

Az alábbiakban a Szent István csatahajó expedíció 1995. szeptember 13–24-e között lezajlott II. fázisáról közlünk beszámolót a szerzőnek az expedíció szervezőbizottsága és a Magyar Búvár Szövetség elnöksége tagjával, *Dr. Pálfi Zoltánnal* folytatott beszélgetése és Pálfi doktornak a szövetség számára készült jelentése alapján. A kiemelt részek a jelentés szó szerinti átvételei.

Az eddigi legnagyobb Szent István csatahajó expedíció a Horvát Köztársaság Kulturális és Természeti Örökség Védelmi Hivatala és a Magyar Régészeti Társulat közötti együttműködési megállapodás alapján, a Magyar Búvár Szövetség szervezésében jött létre, 14 magyar és 4 horvát búvár részvételével. A vezetők magyar részről *Czakó László*, horvát részről *Orlics* professzor és *Mario Jurisics* régészek voltak.

A kedvezőtlen időjárás több nappal késleltette az érdemi munkát, a merülést, amelynek, mint az egész expedíciónak is, a fő célja a hajótestbe bejutás volt. A további célok a hajótest minél teljesebb külső vizsgálata és a későbbi kutatásokat segítő, kellő számú film- és fótódokumentáció készítése voltak.

Mint az előző cikkekben közöltük, a 151 méteres hajótest a hasával felfelé fekszik a tengerfenéken, 65 méteres mélységben. Orrrészéhez közelebb a gerince keresztirányban

A Szent István csatahajó korabeli fényképe

meg van törve. Orra az iszapba fűrődött, illetve süllyedt, míg a tatja kissé meg van emelkedve, alá be lehet úszni.

A hajó helyzetét figyelembe véve három lehetőség kínálkozott a bejutásra.

A legnyilvánvalóbb a taton található admirálsi szalon volt, amelybe a kb. 3 méter hosszú fedett verandán át lehetett bejutni, miután a fém védőzsalkal által le nem zárt szűk ablaknyíláson ide bejutott a bűvár.

A második lehetőség a hajó gerincén tátongó törésnél, a harmadik pedig a talaj és a hajótest közötti szűk résen beúszva, a tat végétől mintegy 12 méterre lévő fedélzeti lejárónál mutatkozott. Ez utóbbit az egyik bűvár fedezte fel oly módon, hogy az egyébként az admirálsi szalonba vezető fedélzeti lejáróba a talajon állva derékig behajolt, de a tovább haladás a süllyedés-kor lezúdult törmelék miatt lehetetlenné vált.

„Behatolás az admirálsi szalonba

Megfelelő előkészületek után végre sikerült bejutni az admirálsi szalonba, ahol a leírások szerint a hajó legértékesebb nemzeti jellegű ereklyéi találhatóak. A bejutást a hátsó ablakon keresztül kísérte meg elsőként Czako László. Sajnos, a jelenlévő horvát régészek nem engedték megvizsgálni az ablakot a keretre vastagon rátelepedett kagylórétegtől, így a szűk szelvényen csak légzőkészülék nélkül lehetett bejutni. Az ablak alatt az előző napon kiépített bázison vette le a behatoló bűvár a nehéz, kétpalackos légzőkészüléket, szabad tüdővel úszva átpréselte magát a szűk ablaknyíláson, bent pedig felvette a már odakészített hélium-sűrített levegő elegyes kis készüléket. A középső „bejárati” ablakot szabadon hagyva a másik négy

ablaknál helyezkedtek el a világítók, a videós és a biztosító bűvár, Kovács György.

Lacinak a bebújás a „hasklep” néven emlegetett tornamutatvány alkalmazásával viszonylag könnyen sikerült. A mintegy 3 méter hosszú fedett verandán átjutva a bal oldalon lévő nyitott ajtón úszott be a szalonba. Itt elképesztő látvány fogadta. A várt ereklyék (Szent István plakett és üvegfestmények), sajnos, nem voltak a helyükön, csak a képekről fölsímtartó perforált lemez fűtőtest burkolata jelezte, hogy hol lehetnek. A szalonban lévő összes tárgy a szoba átellenes – a hajó vége felé eső részén – egy hatalmas roncskupacban hevert. A romhalmaz mögötti, fából készült fal is kidőlt, így be lehetett látni az admirálsi hálószobájába, ahol egy ágy állt. A keresett ereklyéket felismerhetlenül és nagy valószínűséggel összetörve a törmelékkupec rejtette magában. Ennek átvizsgálása két okból is lehetetlen:

– a tárgyakat finom iszapréteg fedi, amely a legkisebb mozdulatra felkavarodik és az iszapfelhőben a bűvár semmit sem lát, a vezetőkötel mentén vakon tapogatózva juthat csak ki a teremből, ez elég veszélyes művelet.

– a bűvárnak mintegy öt perc ideje van csak a szalonban, ez pedig semmiképpen nem teszi lehetővé a tüzetes átvizsgálását még több merülés esetén sem.

A szalonban talált tatárdúlás érthető, hiszen a hajó oldalra dőlésekor még a rögzített bű-

Bűvárok a hajócsavar mellett – vízalatti felvétel

torok is kiszakadtak, elszabadultak, leszakították és összetörték a falon lévő ereklyéket, majd amikor a hajó felborult és belengett, teljesen összedarálódott minden. Végül, mivel a hajó orra ért először a fenékre, minden előre zuhant a mai helyére és a nagyobb bútorok áttörték a szalont és a hálószobától elválasztó fából készített falat is. A felfedező azonban nem távozott üres kézzel, először egy pecsenyés tálat hozott ki Czako László a szétesett tálalóasztal kinyílt fiókaiból. Sajnos, ezt az egyik bűvár felhozatalakor a lámpájával három darabba törte. A következő merüléskor már két darab ugyanilyen tányér került épen a felszínre. A porcelán tányérok arany szegélye eléggé lekopott, viszont jól látható rajtuk a haditengerészet jelképe – a horgony, felette a monarchia koronás címere.”

A tányérokat, mint az egyéb felszínre hozott relikviákat is, a zadari múzeumba szállították, ahol a későbbi hírek szerint a szakszerűtlen tisztítás miatt lekoptak a tányérok rajzai, mintái. A tervek szerint a további hasonló esetek elkerülése végett szükségesnek látszik a gyártó meissenai cég szakembereit felkérni a restaurálás elvégzésére.

„A hajótest átvizsgálása

A behatolással párhuzamosan folytatódott a hajótest részletes átvizsgálása, a video- és fotódokumentáció készítése. Újabb részleteket sikerült feltárni. A hajó orránál lévő törésnél a hajó teljesen kettészakadt és az orr-rész 5-6 méterrel lejjebb folytatódik. A hajó keresztoszlvényében tátongó hatalmas nyíláson könnyen beúszunk. Először a rendszertelenül, össze-vissza elhelyezkedő 30,5 cm-es lövedékek felett úsztunk el – nem kis megilletődöttséggel és félelemmel –, majd a bal oldalon bejutottunk egy függőleges

csőregiszterekkel határolt térbe. Ez nem lehetett kazán, mert azok a hajó középső részén helyezkedtek el. Mint később kiderült, a hajó hűtőkamrájába jutottunk be. Egy szűkület után tágas terembe láttunk be, itt jól kivehetők voltak a vízszintes állványokon rendezetlenül elhelyezett, kivehető töltetek. Ezen az útvonalon legalább 12-15 méterre behatoltunk a hajó gyomrába. A lövedékek valószínűleg a hajó felfordulásakor és süllyedésekor áttörték a falakat és így jutottak jelenlegi helyükre.

Részletesen bejártuk a hajó mindkét oldalát. A jobb oldalon mind a négy hármás lövegtorony a helyén van, a 15 cm-es ágyúk úgyszintén. Itt is be lehet úszni a hajó alá, de nem tanácsos, mert a parancsnoki hid teljesen deformálódott, kusza maradványai komoly elakadásveszélyt jelentenek. A hajó oldala mentén feküdt az elülső árbockosár, vastagon fedve iszappal. Bűváraink eljutottak a hajótest alján lévő fedélzeti nyíláshoz is, itt azonban a lezuhanó rengeteg törmelék miatt a behatolás lehetetlen. A hajó alatt fekvő míves felülvilágító ablakot bronz keretével együtt megtaláltuk, de a horvát régész nem engedte felhozni. A horvát bűvárok viszont megtisztították a SZENT ISTVÁN feliratot, és az „E” és „S” betűket le is szeltek. A mintegy 35-40 cm magas, bronzból öntött betűket süllyesztett fejű csavarok rögzítették a vékony külső burkolólemez alatti tikkából készült burkolathoz. A többi betűt is fel szeretnék volna hozni, de ez a munka nagy időigénye miatt nem sikerült. Állítólag pontos másolatot készítenek róla és azt teszik vissza a hajóra, az eredeti pedig múzeumba kerül.”

A torpedók által ütött lékeket is megvizsgálták a bűvárok. Ezek a hajó jobb elején látható, kb. 2.5-3 méter átmérőjű, szabálytalan alakú nyílások, egymástól kb. 4-5 méterre. A lékponyvák nem, csupán a láncok látszóttak.

„A két „hivatalos” lék mellett találtak egy harmadikat is, amelyre nem tudunk magyará-

zatot adni. Lehet ez egy belső robbanás eredménye is vagy a MAS-21 torpedóvető motorcsónak – amely a „Tegetthoff”-ot vette célba – egyik torpedója is a „Szent István”-t találta el? Ez utóbbi azonban nem valószínű. Ez a kérdés még tisztázandó, bár lehetséges, hogy a fotó- és videofelvételek tüzetes vizsgálata magyarázatot adhat...

...Az eddigi legnagyobb léptékű expedíció eredményeinek összefoglalása:

1.) Sikert a behatolás az admirális szalonba, az ereklyék kihozataláról azonban, úgy néz ki, le kell mondani.

2.) Jobb feltételek mellett sikerült mélyen behatolni a hajó belsejébe az orrnál lévő törésnél.

3.) Az eddigieknél jóval részletesebb felmérés készült a hajótestről, annak mindkét oldalán és teljes hosszában.

4.) Jelentős mennyiségű video- és fotódokumentáció készült.”

A kutatóhajón egy bensőséges ünnepségre is sor került. A kiutazó katolikus és református tábori lelkészek megáldották a hajót és szertartást végeztek az elhunyt tengerészek emlékére, majd az expedíció vezetőinek beszédét követően koszorúkat dobtak a Szent István csatahajó felett a tengerbe. Amint Dr. Pálfi Zoltán elmondta, a további kutatási tervek között szerepel – a kellő összegű pénz megléte esetén –, egy 1996. őszi, újabb expedíció szervezése, melynek során az admirális szalon iszaprétegének szivattyúzással történő esetleges eltávolítása és újabb tárgyak felhozatala is lehetséges volna. Felmerült a hajó több tonnás, 4-5 méteres két horgonya leszerelésének és darukkal a felszínre emelésének gondolata is, azzal a szándékkal, hogy azokat a nagyközönség számára kiállíthassák.

Bogdány Gyula

